

ETHNO-CONFESSIONAL PERMEATIONS AT THE BORDER: ROMANIANS IN THE MUNICIPALITY OF VRŠAC

Abstract

This paper aims to present the ethno-confessional panorama present in the border area of the town of Vršac and explore the role of symbolic borders between the different confessional communities in this multicultural environment of Banat. Special attention is given to the largest ethnic community in the municipality of Vršac – Romanians. Living in the ethnically and religiously heterogeneous environment, Romanians in Serbian Banat also joined different neo-Protestant communities during the 20th century, although they mostly belonged to the Romanian Orthodox Church and, to a lesser extent, to the Romanian Greek-Catholic church. This paper is based on a qualitative field research conducted during 2012 and 2013 in the town of Vršac and its surrounding area containing Romanian population, where the neo-Protestant communities are the most numerous. One of the goals of this research was to point out the heterogeneity of religious identity of the Romanians today and to call attention to the analysis of the perception of “the religious other”, i.e. the religious distance, between Orthodox Romanians, Greek-Catholic Romanians, and members of the neo-Protestant communities.

Key words: Romanians, Vršac, religious identity, the Romanian Orthodox Church, the Romanian Greek-Catholic Church, neo-Protestants

УВОД

Вршац је један од значајних привредних, административних, културних, образовних и верских центара Баната и средина у којој су се преплитали утицаји разних култура, конфесија и језика. Према Феликсу Милекеру, Вршац и насеља која га окружују су постојали још у средњем веку. Године 1552. највећи део Баната пада под османлијску власт. Протеривањем Османлија са простора Баната 1717. и преласком под хабзбуршку власт стварају се услови за економски и демографски напредак. Нагли успон привреде и колонизације, који су се одвијали током XVIII века, учинили су да Вршац постане град са највећим бројем становника у Банату. Године 1777. имао је 700 домаћинстава, а на основу пописа из 1792, у Вршцу је живело 8403 становника, од којих 5212 православаца, 3140 католика, 45 јудаиста и 2 евангелика. Привредни развој града током XVIII века био је подстакнут стицањем трговачких привилегија добијеним 1804. године. Приликом посете цара Франца I 1817. године, Вршац је проглашен слободним краљевским градом, што му је омогућило још бржи економски развој. Број становника наставља да расте, тако да их је 1840. године било 15 403. На основу пописа из 1881, у граду је било 3876 кућа, са укупно 29 329 становника, од којих 12 354 Немаца, 7382 Срба, 968 Мађара, 253 Румуна итд. На основу пописа из 1921. године,

стање је следеће: укупан број становника је 27 011, што представља смањење у односу на претходне деценије. Одређена економска стагнација почиње 1919. године, након поделе Баната између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевине Румуније и Мађарске, када Вршац постаје погранични град, изгубивши много од свог дотадашњег повољног положаја. Та ситуација је била присутна и почетком послератног периода. Побољшањем односа између СФР Југославије и Румуније почевши од шездесетих година прошлог века, присутан је и већи промет робе и путника између ове две државе, чиме Вршац постаје изузетно важно погранично место, а то утиче и на економску обнову и на отварање нових хоризоната када је реч о развоју града и читаве области.

Према попису из 1948. године, број становника у Вршачком срезу, са градом Вршцем, био је следећи: 88 789 укупно, од којих 56 766 Срба, 1141 Хрвата, 1825 Словенаца, 1442 Македонаца, 496 Црногораца, 2059 Чеха, 348 Словака, 558 Руса, 7515 Мађара, 1795 Немца, 13 880 Румуна (15,63% од укупног броја становника у општини), 662 Рома итд. Следи попис из 1953. године према којем у општини Вршац живи укупно 69 200 становника, од тога: 41 244 Срба, 783 Хрвата, 1227 Словенаца, 2022 Македонаца, 213 Црногораца, 1274 Словака, 7468 Мађара, 9622 Румуна (13,9%), итд. На основу пописа из 1961, стање је било следеће: укупно 47 433, од којих 245 Црногораца, 599 Македонаца, 28 муслимана, 592 Словенаца, 29 368 Срба, 292 Албанца, 4680 Мађара, 387 Рома, 38 Југословена, 8161 Румуна (17,2%). Попис из 1971. даје следеће резултате: у општини Вршац живи укупно 60 526 становника, од којих 316 Црногораца, 615 Хрвата, 634 Македонаца, 36 муслимана, 349 Словенаца, 40 628 Срба, 144 Албанца, 4904 Мађара, 291 Рома, 935 Југословена, 9955 Румуна (16,4%). По попису из 1991, укупан број становника у општини Вршац је 56 279, од којих: 343 Црногораца, 349 Хрвата, 634 Македонаца, 103 муслимана, 221 Словенаца, 36 266 Срба, 4140 Југословена, 113 Албанца, 3154 Мађара, 8038 Румуна (14,28%), 1379 Рома, 18 Русина, 130 Словака, 8 Буњеваца, 14 Шокаца, 373 неизјашњених, 21 регионалне припадности, 317 осталих, 209 непознато. По етничкој структури, на основу пописа из 2002. године, у општини Вршац живи укупно 54 369 становника. Најбројнији су Срби (39 418, односно 72,5%), затим следе Румуни (5913, односно 10,87%), Мађари (2819, односно 4,81%), Роми (1186, односно 2,18%), Македонци и Хрвати (1%) и остали (7%). Од 23 руралних насеља, 10 имају већинско српско становништво, 8 већинско румунско становништво, једно насеље (Шушара) има већинско мађарско становништво, док су остала насеља мешовита (Срби, Румуни и Мађари у Влајковцу; Срби и Румуни у Малом Жаму и Орешцу). Највећа етничка хетерогеност забележена је у Гудурици у којој, на основу пописа из 2002, живи 15 различитих етничких група.

Вршац је данас седиште истоимене пограничне општине која се састоји од 24 насељена места. Резултати пописа из 2011. су тек недавно објављени и показују да је укупан број становника у општини Вршац опао у односу на претходни попис из 2002. на 52 026 и у оквиру њега и број грађана који су се изјаснили као Румуни, на 5420, од којих 1761 у самом граду Вршцу, а 3659 у руралним насељима ове општине.

У наставку дајемо и један табеларни преглед броја становника у насељима општине Вршац у којима живи румунско становништво, на основу три пописа становништва (1900, 1948. и 2002).

Табела 1. Број становника у насељима општине Вршац са румунском популацијом

Table 1. The population in the settlements of Vršac municipality with Romanian minority

Насеље	1900. (P) ¹	1900. (Y) ²	1948 (P)	1948. (Y)	2002. (P)	2002. (Y)
Куштиљ	2141	2213	1601	1666	767	806
Јабланка	827	1233	561	850	191	281
Мали Жам	627	895	608	999	229	397
Марковац	1435	1527	1057	1125	251	329
Месић	728	747	475	490	198	227
Орешац	436	683	457	801	196	420
Ритишево	1239	1437	1046	1157	367	509
Сочица	860	875	620	654	159	170
Мало Средиште	628	647	404	436	95	120
Стража	1537	1606	1159	1261	557	693
Влајковац	993	1590	690	1656	288	1178
Војводинци	1523	1553	1092	1196	366	417
Вршац	753	25199	565	23038	1734	36632

Из горе наведених података се види да је у свим руралним насељима ове општине приметно опадање броја становника, нарочито у последњим деценијама, као резултат три фактора који ће бити наведени у другом делу текста. Очигледно је да је демографска перспектива руралних насеља у околини Вршца врло лоша и да ће се овај тренд наставити и у наредном периоду, те да ће, у догледно време, довести и до депопулације неких од наведених села. Када је реч о самом граду Вршцу, можемо констатовати повећање броја Румуна, као последицу миграције становништва из руралних средина (и то не

¹ P – Румуна

² Y – укупно становника

само оних из општине Вршац, него и шире), будући да је овај град, као важан економски и образовни центар, привлачан и за Румуне из других делова Баната.

Мултиетнички састав града Вршца и његове околине је једна од његових битних карактеристика како у прошлости, тако и данас, по чему се не разликује од других банатских градова, будући да је једна од значајних карактеристика целог Баната његова етничка, верска и културна разноликост. Етничку хетерогеност општине Вршац карактерише присуство различитих етничких заједница, поред Срба као већинског становништва, а то су Румуни, Мађари, Роми, Словенци, Немци. Током XX века наступају велике промене у погледу етничког састава Вршца, смањењем броја немачке популације и доласком колониста. Број грађана немачке националности се нагло смањује након Другог светског рата, када је, услед комунистичких прогона, највећи део вршачких Немаца, као и оних из Гудурице и других околних села, напустио земљу.

Богатству различитости у општини Вршац доприноси и присуство различитих конфесионалних заједница, а то су: православна, римокатоличка, унијатска (гркокатоличка), методистичка, назаренска, адвентистичка, пентекостална, баптистичка. Поред Српске православне цркве, Румунска православна црква представља веома активну заједницу са великим бројем верника. Римокатоличкој цркви припадају верници мађарске, хрватске и словеначке националности. На основу пописа из 2011. године, који је обухватио и категорију вероисповести, у општини Вршац присутно је: 44 160 православаца, 3022 католика, 515 протестанта, 33 припадника осталих хришћанских заједница, 253 муслимана, 1 јудаиста, 5 припадника источњачке вероисповести, 22 агностика, 2004 неизјашњених, 544 нису верници, док је 1339 непознато.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Овај рад обухвата историографски преглед румунске националне мањине, као и верских заједница којима припадају Румуни у општини Вршац. Историографски увид у развој неопротестантизма међу Румунима омогућиће боље разумевање међурелигијских односа и савременог стања мањинских верских заједница у овој пограничној општини. Будући да је рад заснован и на квалитативном теренском истраживању етничких и верских заједница, примењене су антрополошке методе квалитативног истраживања: интервју и посматрање са учествовањем.³ Како су истраживањем били обухваћени и

³ Емпиријска грађа коришћена у овом прилогу део је ширег истраживања румунских неопротестантских заједница у Војводини које је започето 2009. године у оквиру пројекта Балканолошког института САНУ.

припадници малих верских заједница, због деликатности и сложености теме постојао је оквирни упитник, док је већина интервјуа била полудиригована. Разговори и богослужења у молитвеним домовима снимљени су диктафоном (уз усмени пристанак саговорника), а добијени теренски материјал употпуњен је и богатом фотографском документацијом. Истраживање је највише било усмерено на припаднике румунске етничке заједнице у општини Вршац и обухватило је припаднике Румунске православне цркве, Румунске гркокатоличке цркве, назаренске, баптистичке, пентекосталне и адвентистичке заједнице. Разговори су вођени и са свештеницима и пасторима наведених верских заједница. На тај начин, обухваћени су и припадници мањинских, нетрадиционалних верских заједница, како би се у истраживању добила што потпунија слика о односима који се граде између припадника различитих конфесија. Питања у интервјуима била су усмерена и на односе према „религијски другом“ у локалним заједницама на терену.

Истраживање је показало да су у општини Вршац присутне и активне следеће верске заједнице: Српска православна црква, Римокатоличка црква, Румунска православна црква, Румунска гркокатоличка црква, Хришћанска баптистичка црква, Евангеличка методистичка црква, Хришћанска назаренска заједница, Хришћанска адвентистичка црква, Еванђеоска протестантска црква, Заједница Јеховних сведока.⁴ Румуни у општини Вршац имају значајан број верника који припадају поменутиим малим верским заједницама неопротестантског порекла. Најприсутније неопротестантске заједнице међу Румунима у овом делу српског Баната су баптисти и назарени.⁵ Број Јеховиних сведока међу Румунима је веома мали. Овај податак се посебно односи на рурална насеља у којима је присутно и неколико различитих неопротестантских заједница. Поједине заједнице изразито су малобројне и имају свега неколико чланова, стога верници на богослужења често одлазе у град Вршац. Неопротестантске заједнице у граду Вршцу су етнички мешовите, а богослужења се често одржавају на српском и румунском језику. Неопротестанти наглашавају наднационални карактер својих заједница; дакле, није важно која је етничка припадност верника, већ је важан његов религијски идентитет и управо из тог разлога заједнице су етнички мешовите.

⁴ У Вршцу постоји зграда Евангелистичке цркве Густава Адолфа, међутим она већ деценијама нема своју функцију. Евангелистичка заједница је била веома активна током XIX века, када је формирана и црквена општина (1854) и током XX века када је и подигнуто црквено здање (1932). Како су заједницу највише чинили припадници немачке националности, након Другог светског рата црква остаје без већине верника.

⁵ Иако су присутне у већини насеља општине Вршац, назаренске заједнице су изразито малобројне.

Табела 2. Заступљеност верских заједница у насељима са румунским становништвом у општини Вршац

Table 2. Presence of religious communities in settlements with Romanian population in the municipality of Vrsac

Насеља	Румуни православци	Румуни гркокатолици	Назарени	Адвентисти	Баптисти	Пентекосталци
Вршац	+	+	+	+	+	+
Куштиљ	+		+	+		+
Јабланка	+				+	
Мали Жам	+		+		+	
Марковац	+	+		+	+	
Месић	+			+	+	
Орешац	+					
Ритишево	+		+			+
Сочица	+				+	+
Мало Средиште	+				+	
Стража	+		+		+	
Војводинци	+			+		+

РУМУНИ У ОПШТИНИ ВРШАЦ

Према попису из 2011. године, у Републици Србији се 29 332 становника изјаснило Румунима, стога се по бројности Румуни налазе на седмом месту међу осталим националним мањинама у Војводини. Број Румуна се између два пописа, из 2002. и 2011. смањило са 30 419 на 29 332 људи. Румуни живе у десетак општина у Војводини, међу којима је највећи проценат у јужном Банату (21 618) у општинама Алибунар (17,6%), Вршац (17,15%) и Панчево (11,8%). Поред етнички мешовитих бракова, на смањење броја румунског становништва у великој мери утиче и емиграција у Западну Европу и Северну Америку. Новији демографски подаци у анализи процеса деградације руралних пограничних насеља околине Вршца показују да је проценат напуштања села и одласка у иностранство посебно изражен у Марковцу 18,2%, док је у Сочици 22,37%. Демографи Јован Ромелић, Имре Нађ и Жељко Бјељац наводе да је румунска популација веома склона радним миграцијама (Romelić, Nagy, & Vjeljac, 2010, стр. 5). Слично показује и демографска студија (Ивков, Драгин, и Ковачевић 2007, стр. 175–183) истражујући румунско становништво у селу Локве (општина Алибунар). Наиме, испитујући број склопљених бракова у овом насељу, аутори закључују да је током седамдесетих година XX века забележен нагли пад нових бракова. Као разлог истичу чињеницу да је у том периоду емиграција румунског становништва из Локава била изузетно висока. Већина емиграната се ника-

да није вратила у Локве, што је утицало на промену старосне структуре овог насеља и старење становништва (Ивков, Драгин, и Ковачевић, 2007, стр. 179).

Током XX века, број Румуна на овим просторима је у непрестаном опадању, а као разлог томе се могу навести три основна фактора: први, и свакако најзначајнији, јесте пад наталитета који је проузрокован тежњом румунских породица, које се претежно баве земљорадњом, да задрже неокрњено породично имање, те се у том циљу опредељују за једно дете, ређе за двоје или више деце. Други фактор је исељавање у западне земље, пре свега у земље Северне Америке и Западне Европе. Због тешког економског положаја овог становништва у прошлости, исељавање у САД је почело још у првој деценији XX века, а од шездесетих година прошлог века присутан је масован одлазак на рад у западноевропске земље, пре свега у Швајцарску, Аустрију и Немачку. Иако се један њихов део враћа у завичај након одређеног времена, ипак стоји чињеница да млађе генерације након одласка на Запад одустају од повратка кући. Трећи фактор, који такође није за занемаривање, јесте асимилација румунског становништва у мешовитим насељима (иако је у одређеној мери, нарочито у прошлости, регистрован и обрнут феномен – порумуњивање Срба), процес који је присутан још од XIX века као последица припадности истој, православној цркви и заједничког живота који траје вековима. Асимилацију Румуна бележимо нарочито у Орешцу и у самом граду Вршцу, али је компаративно са неким другим срединама у којима Румуни живе заједно са Србима (насеља у околини Панчева и Ковина, Бела Црква) мање наглашена.

Како су основна мањинска права гарантована Уставом и законима, Румуни у Војводини имају право на образовање, очување и развој културе, право на службену употребу језика и писма и право на информисање на матерњем језику. Румунски језик се убраја у један од шест службених језика у Аутономној Покрајни Војводини. У већини места у којима живе Румуни на територији општине Вршац, предшколско и основно образовање се одвија на матерњем језику ученика. У гимназији у Вршцу постоји средње образовање на румунском, а високо на Учитељском факултету из Београда – одељење у Вршцу и на Високој школи струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“. Заједница Румуна као друштвено-културна организација основана је 1990. године у Куштиљу, на иницијативу румунских културних и просветних радника са циљем: „остваривања и заштите уставних и законских права на образовање, културу, уметност, информације, религију и у другим областима које се тичу очувања националног идентитета Румуна“ (Рори, 1996, стр. 679). Најзначајније представничко тело Румуна у Србији је Национални савет румунске националне мањине у Србији, који у свом саставу има одељења одговорна за различите аспекте румунске културе, политике и образо-

вања. Национални савет Румуна, са седиштем у Новом Саду, има и своју канцеларију у Вршцу. Културно-аматерском делатношћу, кад је реч о румунској националној мањини, бави се преко 25 културно-уметничких друштава, оркестара, хорова, који организују низ манифестација широм Војводине. Међу најзначајнијима су: Фестивал музике и фолклора Румуна у Војводини, Дечји фестивал фолкора и музике, Празник зимских обичаја, Смотра дувачких оркестара, Фестивал пантомиме, монодраме и сатире Панмонус, Позоришни дани Румуна у Војводини и други (Спариосу, 2010, стр. 618). Значајну делатност на пољу очувања језика, обичаја и традиција Румуна у Војводини остварује Друштво за румунски језик (са седиштем у Вршцу), Румунско друштво за етнографију и фолклор, и у последњих неколико година (од 2008) Завод за културу Војвођанских Румуна из Зрењанина. Информисање на румунском језику у штампаним медијима односи се на недељник *Libertatea*, лист за децу *Bucuria copiilor*, часопис за омладину *Tinerețea*, часописе за књижевност и културу *Lumina* и *Europa*. Телевизијски програм на румунском језику емитује Телевизија Нови Сад, као и поједине локалне станице, међу којима и приватна радио-телевизија Викторија из Вршца, као и друге локалне телевизијске станице у Вршцу, Панчеву, Ковачици. Ту су још и невладине организације које се такође баве питањем културног идентитета Румуна, а међу њима су *Românii independenți*, *Victoria*, *In medias res* и др.

РЕЛИГИЈСКИ ИДЕНТИТЕТ РУМУНА У ОПШТИНИ ВРШАЦ

Вршац је био седиште Православне епископије још за време османске власти. Најстарији подаци о Православној епископији потичу са краја XVI века, када се помиње епископ Теодор, један од вођа устанка против Османлија из 1594. године. Тек у XVIII веку, преласком Баната под хабзбуршку власт, можемо говорити о континуитету када је реч о функционисању ове епископије, у то време заједничке за Србе и Румуне. Године 1759. саграђен је Владичански двор, у којем се данас налази седиште Епархије Банатске. Половином XIX века, град Вршац је представљао важан центар борбе за црквену самосталност Румуна, у коју су биле укључене значајне личности националног покрета Румуна у Банату у XIX веку, међу којима Игнатије Вуја, Николаје Тинку Веља, Димитрије Петровић Стојкеску и други (Gavrilović, 1983, стр. 89, 96, 99). Због малог броја Румуна у граду Вршцу током последњих деценија XIX века, није се успело са оснивањем православне парохије, тако да су се вршачки православни Румуни налазили у саставу румунске православне парохије из Малог Средишта. За оснивање парохије и подизање црквеног здања највеће заслуге припадају проти Трајану Опреји, интелектуалцу и једном од вођа националног покрета Румуна на овим просторима у

првим деценијама XX века. Његовим залагањем је, како смо нагласили, основана румунска православна парохија у Вршцу (1909), која до тада није постојала, упркос чињеници да се у граду налазило седиште румунског православног протопрезвитера још од црквене деобе (1865). Румунска православна црква у Вршцу била је саграђена у периоду 1910–1912, са храмом Вознесенија Господњег, који је 1913. године освештао карансебешки епископ Мирон Кристеа. Румунска православна црква у српском Банату, након његове поделе, није имала јединствену организацију, већ су се три румунска православна протопрезвитера налазила у саставу епископија са седиштем у Карансебешу и Араду (до 1949), односно Банатске митрополије са седиштем у Темишвару (после 1949). Године 1971. оснива се Викаријат РПЦ који је био подређен Банатској митрополији. Од 1999. ради се на оснивању православне епископије за Румуне у Србији, која касније добија назив Епископија Дакија Феликс, са седиштем у Дети (Румунија). Румунска православна црква у Вршцу постаје саборна црква ове епископије. Верска настава на румунском језику у Србији уведена је званично у основне и средње школе 2007. године, када су објављена и прва два уџбеника за потребе овог наставног предмета. Године 2013. Румунска православна црква у Вршцу слави значајан јубилеј – стогодишњицу од освештања црквеног здања.

Слика 1. Румунска православна црква у Вршцу
Picture 1. The Romanian Orthodox Church in Vršac

Поред тога што Румуни у општини Вршац већински припадају Румунској православној цркви, која представља доминантну конфесију, присутан је мањи број Румуна гркокатолика, као и оних који припадају различитим неопротестантским заједницама – назаренској, адвентистичкој, баптистичкој, пентекосталној. Званична статистика са пописа становништва показује да број Румуна православца постепено опада и процентуално. Године 1953. је од 57 236 Румуна у Војводини било 87,9% православних, 1991. године од 42 316 Румуна, њих 82,4% су се изјаснили као православци, док је 2002. године од 34 576 Румуна било 81,9% православних. Са друге стране, број неопротестаната је у порасту са 0,7% године 1953, на 2,6% године 1991, али се смањује на 2,1% у 2002 (Ђурић-Milovanović, Maran, i Sikimić, 2011, стр. 17).

Гркокатоличка црква спада у једну од источних католичких цркава, поред још 21 источнокатоличке цркве које припадају различитим источним литургијским традицијама, канонски су аутономне у односу на остале католичке цркве, а унутрашње устројство сваке цркве темељи се на посебним традицијама. Током XIX века у Вршцу је живео и одређени број Румуна гркокатолика који су били у саставу гркокатоличке (унијатске) парохије у Марковцу (Moldovan, & Togan, 1909). У појединим насељима, као што су Мало Средиште, Велико Средиште, Уљма, Влајковац и Вршац, у којима је било само по неколико верника, основане су филијале постојеће гркокатоличке парохије из Марковца. Иако су Румуни гркокатолици у Вршцу крајем XIX века представљали половину румунског становништва, њихов број се током XX века у овом граду драстично смањује. У Марковцу, насељу на самој граници са Румунијом, унијатски свештеник Василе Миклеу служио је од 1942. године у гркокатоличкој цркви у селу, као и у парохији у Јанковом Мосту. Због недостатка свештеничког кадра за време комунизма, од 1970. до 2003. године, Василе Миклеу је био свештеник и у румунској православној цркви у Марковцу, што је представљало јединствен случај.⁶ Данас је једина активна румунска гркокатоличка црква у општини Вршац у селу Марковцу, са око 200 верника, на чијем челу се налази свештеник Михаи Гергел пореклом из Лугожа (Румунија), док су се филијале гркокатоличких парохија у другим местима у Банату временом угасиле. Од 2005. године гркокатолички свештеник служи и у римокатоличким црквама у оближњем селу Гудурици где су верници етнички Мађари, Словенци и Хрвати и у Великом Средишту, где су верници Мађари. Наиме, гркокатолички свештеник може држати службу и у католичким црквама уколико не постоји други свештеник у парохији. Последњих година гркокатолички свештеник одржава мису и у римокатоличкој катедрали Светог Герхарда у Вршцу.

⁶ О „златном добу верског заједништва“ Румуна гркокатолика и православца у Марковцу види у: Ђурић-Milovanović, Maran, i Sikimić, 2011, стр. 125–128.

Као најстарији неопротестанти, назарени се у граду Вршцу и околним насељима помињу током XIX века.⁷ Најбројније назаренске заједнице у општини Вршац налазиле су се у Стражи, Куштиљу и Малом Жаму. Због свог пацифистичког убеђења и одбијања полагања заклетве, за време Првог и Другог светског рата велики број назарена је осуђен на казне затвора, док је одређени број верника емигрирао у Сједињене Америчке Државе, Канаду и Аустралију. То се у великој мери одразило на смањење броја верника у некада веома бројним назаренским заједницама у Банату. Иако малобројни, назарени су били присутни у готово свим насељима општине Вршац и чинили су их Срби, Румуни, Мађари и Роми.

Баптизам су у овом делу Баната ширили румунски мисионари Михаи Гривој и Груја Бара из Страже који су 1917. године прешли у баптисте у румунском месту Анина (Норрег, 1997, стр. 59). Након повратка у Стражу, мисионари обављају и прва крштења на реци Караш. Веома значајна личност међу баптистима био је Аврам Белградеан, мисионар из Румуније, који је 1929. године дошао у Стражу. Захваљујући мисионарским напорима Белградеану, оснивају се баптистичке заједнице у оближњим насељима: Малом Средишту, Марковцу, Војводинцима, Јабланци, Парти. Заједно са чешким баптистичким проповедником Ерлихом Алојисом, Белградеану 1937. године оснива заједницу и у граду Вршцу. Етнички мешовита баптистичка заједница у Вршцу постаје филијала баптистичке цркве у Београду, стога су се богослужења обављала на српском језику, иако су се верници молили и певали химне на српском, румунском, немачком или мађарском језику. Након Другог светског рата, баптисти се организују у окружја, након чега српско-румунско окружје добија седиште у Новом Саду. Зграда цркве у центру Вршца, купљена 1953. године, раније је функционисала као синагога.

⁷ Као термин, неопротестантизам укључује оне верске заједнице које имају одређене заједничке карактеристике, а које се, са друге стране, по одређеним учењима и хронолошки разликују од традиционалних протестантских заједница из којих су изворно настале. За разлику од протестантских заједница, неопротестантске су наднационално оријентисане, стога имају вернике из различитих етничких група и, за разлику од протестантских цркава које су везане за простор Војводине, неопротестанти имају вернике и у другим деловима Србије. Распрострањеност неопротестантских заједница условљава и њихову све већу бројност, како на просторима Војводине, тако и у јужној Србији нарочито међу ромском популацијом (Тодоровић, 2011). Богослужења у неопротестантским заједницама су најчешће на српском језику, док су у случају етнички мешовитих заједница проповеди вишејезичне.

Слика 2. Бангистички молитвени дом у Месићу, општина Вршац

Picture 2. Baptist prayer house in the village of Mesić, municipality of Vršac

Поред Новог Сада, Зрењанина и Мокрина, Вршац је почетком XX века био међу првим градовима у којима су припадници адвентистичке цркве основали своју заједницу. Заједница у Вршцу први пут је организована 1911. године, када се у град доселио адвентистички проповедник Албин Мочник. Он је живео у Вршцу све до 1920. године, проповедајући „адвентну вест“ и у другим градовима – Кањижи, Мокрину, Кикинди. Пред почетак Првог светског рата из Румуније долази у Вршац румунски проповедник Павле Стреха и црква убрзо има око 20 верника. Верници су се окупљали по кућама, а зграда молитвеног дома обезбеђена је тек 1944. године. Колпортерски рад („од куће до куће“) и евангелизације које су се одржавале у граду и околним местима допринели су да се број верника све више повећавао.

Прва пентекостална заједница у општини Вршац оснива се у Куштиљу, у међуратном периоду, посредством Илије Бренке из Уздина. Заједница је 1937. године имала мање од 10 верника. Пентекостална заједница у граду Вршцу оснива се након досељавања поро-

дице Лазарјану из Барица 1971. године. Уз помоћ пентекосталне заједнице из Београда, црква у Вршцу убрзо добија око 20 чланова. Зграда молитвеног дома купљена је 1977. године, када пастор постаје Георге Мозор који је остао на челу ове заједнице до данас. Од осамдесетих година у овој заједници инсистира се на омладинским музичким активностима, тако да се оснивају прве вокално-инструменталне групе „Мараната“ и „Радосна вест“ (Mozor, 1998, стр. 45).

ОДНОСИ МЕЂУ ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА У ОПШТИНИ ВРШАЦ

У Србији, као секуларној држави, загарантована је слобода вероисповести, као и слобода богослужења свих регистрованих цркава и верских заједница. Према Закону о верским заједницама Републике Србије, све цркве и верске заједнице подељене су у две групе: традиционалне цркве и верске заједнице и нетрадиционалне или конфесионалне заједнице. У традиционалне верске заједнице убрајају се Српска православна црква, Римокатоличка црква, Словачко-евангеличка црква а.в., Реформатска хришћанска црква, Евангеличка хришћанска црква, Јеврејска и Исламска заједница. Нетрадиционалне или конфесионалне заједнице су оне заједнице уписане у Регистар цркава и верских заједница, на основу прописаног начина регистравања, и има их 16, међу којима наводимо неколико: Хришћанска адвентистичка црква, Евангеличка методистичка црква, Савез хришћанских баптистичких цркава, Хришћанска назаренска заједница, Црква Божја, Протестантска хришћанска заједница у Србији, Христова црква браће, Јеховини сведоци и друге (Kuburic, 2010). Постоји велика разлика између протестантских цркава и неопротестантских заједница. Пре свега у Закону о верским заједницама, протестантске цркве се сврставају у традиционалне верске заједнице, док све регистроване неопротестантске заједнице имају статус конфесионалних заједница (Đurđić-Milovanović, 2011, стр. 301). Поред тога, важно је истаћи да су протестантске цркве у Србији етнички оријентисане (тј. етнички хомогеније у односу на неопротестантске), односно да Словачкој евангеличкој цркви припадају Словаци, Евангеличкој хришћанској цркви и Реформатској хришћанској цркви Мађари у Војводини. Однос нације и религије се код Румуна, као и код Срба, снажно прожима и повезује са православном религијом. У неопротестантским заједницама које су наднационалне, такав однос је другачији. Отвореност за нове вернике из различитих етничких заједница и наглашавање значаја религијског идентитета у односу на етнички у великој мери се разликује у односу на Румуне православце. Управо је и степен етнички мешовитих бракова много већи у неопротестантским заједницама, него што је то случај са православцима.

Перцепцију односа традиционалних и нетрадиционалних верских заједница могли бисмо поделити на:

1) однос који је одређен ставовима према последицама примене Закона о црквама и верским заједницама,

2) однос који се изграђује на локалном нивоу.

Истраживање је показало да представници традиционалних верских заједница немају званичан дијалог са представницима нетрадиционалних верских заједница и да је њихов однос у великој мери одређен применом Закона о црквама и верским заједницама. Када је реч о односу Румунске православна цркве и Румунске гркокатоличке цркве према припадницима малих верских заједница, он је углавном негативан. У разговорима са пасторима и старешинама неопротестантских заједница посебно се истиче однос традиционалних и нетрадиционалних заједница онако како је дефинисан актуелним Законом. Баптисти виде Закон као дискриминациони, наглашавајући промену односа и дијалога протестаната са неопротестантима, нарочито у случајевима када припадници етничких мањина, као што су Словаци и Мађари у Војводини, прелазе из протестантских цркава у неопротестантске заједнице. Баптисти наглашавају да је дијалог, који је у прошлости постојао са традиционалним протестантима, временом изгубљен, будући да их протестанти доживљавају као „претњу“ за своје вернике. Однос протестантских и неопротестантских заједница, на тај начин, оптерећен је питањем конверзије и преласком одређеног броја верника из Лутеранске или Реформатске цркве у неопротестантске заједнице. Припадници пентекосталне заједнице истицали су да они себе сматрају црквом, као и да имају иста права као и православна и католичка црква. Позивајући се на историјски континуитет, поновна регистрација коју од њих захтева Министарство вера онемогућила им је једнак статус са осталим заједницама. Традиционалним верским заједницама омогућен је и приступ различитим јавним установама (болницама, затворима, школама, јавним институцијама), који нетрадиционалне верске заједнице немају. Могућност да само одређене цркве и верске заједнице имају право на извођење веронауке управо указује на неједнакост и дискриминацију других регистрованих верских заједница, међу којима су и бројни неопротестанти. Са друге стране, будући да је веронаука изборни предмет, родитељи и деца имају могућност да изаберу грађанско васпитање као алтернативу. Међутим, према подацима са теренског истраживања, у руралним срединама због малог броја деце на часовима грађанског васпитања, одржава се само верска настава, коју, у том случају, морају да похађају и деца неопротестаната или припадника других нетрадиционалних верских заједница.

Један од саговорника нагласио је да негативна перцепција неопротестантских заједница потиче из незнања људи и посебно нагла-

шава да су људи у урбаним срединама мање упознати са њиховим учењем него у селима. Већина неопротестантских заједница основана је прво у руралним срединама, да би тек касније основали цркве у граду Вршцу. Негативна маркираност неопротестаната у овој средини, често се исказује употребом термина „секташи“ који симболички представља однос шире друштвене заједнице према малим верским заједницама. Како би умањили стигму која постоји у њиховом окружењу, верници фаворизују усвајање термина неопротестанти, који је врло фреквентан у румунском језику.

Грkokатоличка црква у Марковцу има врло сличан став о неопротестантима као и Румунска православна црква. У Марковцу, поред Румуна грkokатолика и православаца, постоји једна малобројна адвентистичка заједница. Према адвентистима, као и другим неопротестантима, грkokатолици имају одређену дистанцу, наглашавајући да су грkokатолици хришћани и да сарађују само са осталим хришћанима, као што су Румунска и Српска православна црква. Дакле, социјална дистанца је мања између Румунске православне и Румунске грkokатоличке цркве, него њихова дистанца у односу на неопротестантске заједнице. За грkokатолике неопротестанти представљају „секте“, са којима немају никакав контакт на локалном нивоу. Румунска грkokатоличка црква, на нивоу општине Вршац, највише остварује сарадњу са Румунском православном црквом и Римокатоличком црквом, док са Српском православном црквом учествује у јавним догађајима које организује град.

На основу реализованог истраживања, може се приметити да су, иако званичан дијалог верских поглавара не постоји, забележене бројне изјаве о пријатељским и комшијским односима у локалним заједницама између православаца и неопротестаната. У Румунији се баптистичка црква сматра традиционалном верском заједницом и остварује већа законска права него у Србији, стога се и однос Румунске православне цркве и њених поглавара последњих година мења, па поједини православни свештеници баптисте називају „хришћанском браћом“. Саговорници су наводили и поједине примере позитивног става локалне Румунске православне цркве према пентекосталцима који од 2009. године у селу Војводиници организују Хришћански дечји камп (рум. *Tabăra pentru copii*). Поред тога, часове православне веронауке која је уведена у школе похађају и деца из различитих неопротестантских породица, будући да по закону немају могућност за своје конфесионално образовање у школама. Поједини верници Румунске православне цркве су односе са назаренима описали као пријатељске, иако са њима не разговарају о верским питањима. Спремност за сарадњу са другим верским заједницама, баптисти су показали и организовањем „Прве конференције хришћанског медицинског удружења“ 2009. године у Вршцу, на којој су учество-

вали припадници различитих верских заједница, укључујући и представнике традиционалних заједница. Међу неопротестантима у општини Вршац, најближу сарадњу имају адвентисти и баптисти. Пастор баптистичке цркве навео је да, иако су им доктринарно ближи назарени него адвентисти, у практичном смислу имају организовану сарадњу са адвентистима. Тако је као један од показатеља добре сарадње између адвентистичке и баптистичке цркве навео коришћење просторија молитвеног дома баптистичке цркве у време обнављања адвентистичког. Са адвентистичком црквом, баптисти су 2004. године учествовали на неколико хуманитарних концерата са заједничким хором, а сакупљена средства била су намењена градској болници. Карактеристично за активности неопротестантских заједница (искључујући назарене) јесте организовање евангелизација.⁸ У урбаним срединама као што је град Вршац, евангелизације се не организују само у просторијама моливених домова, већ и у салама позоришта, хотела или других јавних простора, како би се привукао што већи број људи. Организација оваквих догађаја је потпомогнута партнерским црквама из Румуније, посебно када је реч о баптистичкој заједници. Наиме, од 2006. године постоји партнерство Баптистичког савеза Србије и Румуније, са циљем пружања помоћи мањим заједницама у Србији. Проповедници из града Темишвара долазе у Вршац и околна села, одржавају проповеди на румунском језику, обезбеђују верску литературу, уз организовање семинара и летњих школа за омладину.⁹ Како су неопротестантске заједнице, нарочито у пограничним подручјима, веома добро повезане, православни верници такав вид сарадње врло често тумаче као пут „ширења верске пропаганде“. Истраживање је показало да су односи међу неопротестантима бољи у односу на однос традиционалних верских заједница према њима. На скали прихваћености/одбачености према назаренима и адвентистима постоји највећа социјална дистанца, а најмања према баптистима и пентекосталцима. Свакако да је социјална дистанца много мања међу припадницима неопротестантских заједница, у односу на већинску Румунску православну цркву, али је важно нагласити да и на овом нивоу она постоји. Сличан степен дистанце постоји и у односима са Српском православном црквом.

⁸ Назарени нису усмерени на ширење свог учења евангелизацијама или мисионарском радом. Управо је то један од разлога смањивања броја верника у назаренским заједницама.

⁹ Румуни неопротестанти у Војводини снажну подршку добијају из Румуније која је по броју верника међу првим земљама у Европи. Тако, баптистичка црква у Румунији, као део Европске баптистичке алијансе, спада у најбројније у Европи са око 130.000 верника, а одмах иза ње велики број верника има пентекостална заједница (Ђурић-Milovanović, 2011, str. 306).

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

У мултиетничком и мултиконфесионалном окружењу Баната, иако већински православни, Румуни су прелазили у различите неопротестантске заједнице, што је у великој мери допринело и обогаћивању конфесионалног живота ове етничке заједнице. Погранична подручја представљају простор у којем се преплићу различите културе, па стога и верске традиције. Иако Роџер Брубекер (Brubaker, 1996, стр. 57) сматра да је приврженост „доминантној“ религији посебно изражена код припадника етничких мањина који живе у непосредном окружењу своје матичне земље, близина границе је за поједине припаднике румунске заједнице представљала пут конверзије у неопротестантизам. Истраживање представљено у овом прилогу показало је да су у већини насеља општине Вршац у којима живе припадници румунске етничке заједнице присутне и мале верске заједнице неопротестантског порекла. Без обзира што су поједине заједнице присутне већ неколико деценија, оне и даље изазивају велику пажњу традиционалних цркава, те су међурелигијски односи на овом простору веома динамични. Стога је прихватање и разумевање разлика међу верским заједницама полазиште у остваривању дијалога и толеранције нарочито у срединама у којима се преплићу етничке и конфесионалне различитости.

ЛИТЕРАТУРА

- Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gavrilović, N. (1983). *Srpsko-rumunsko klirikalno učilište u Vršcu 1822–1867*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za istoriju.
- Đurić-Milovanović, A. (2011). Alternativna i „stara nova religija”: neoprotentizam kod Rumuna u Vojvodini. U D. Sinani (Ur.), *Antropologija, religije i alternativne religije: kultura identiteta* (str. 293–313). Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Đurić-Milovanović A., Maran M., i Sikimić B. (2011). *Rumunske veske zajednice u Banatu. Prilog proučavanju multikonfesionalnosti Vojvodine*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”.
- Ивков, А., Драгин, А., и Ковачевић, Т. (2007). Карактеристике нупцијалитета румунског становништва у Банату на примеру села Локве. У: *Зборник радова* књ. 57 (стр. 175–185). Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Kuburić, Z. (2010). *Verske zajednice u Srbiji i verska distanca*. Novi Sad: CEIR.
- Милекер, С. (2005). (репринт) *Повесница слободне краљеве вароши Вршца*, II. Вршац–Панчево: Градски музеј Вршац, Историјски архив Панчево.
- Moldovan, S., & Togan, N. (1909). *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*. Sibiu.
- Mozor, M. (1998). *Istorija Pentekostnih crkava među pripadnicima rumunske nacionalnosti u Banatu*. Novi Sad: Biblijsko bogoslovski centar Logos.
- Popi, G. (1993). *Români din Banatul sârbesc*. București-Panciova: Fundația culturală

- română, Editura "Libertatea".
- Romelić, J., Nagy I., & Bjeljac, Ž. (2010). Degradation process in rural borderline settlements in the region of Vršac mountains. In Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić” SANU. Beograd: Geografski institut SANU, 1–15.
- Спариосу, Ј. (2010). Румуни у Банату. У М. Матицки и В. Јовић (Ур.), *Банат кроз векове* (стр. 599–620). Београд: Вукова задужбина.
- Тодоровић, Д. (2011). *Протестантизација Рома југоисточне Србије* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филозофски Факултет у Београду.
- Hopper, J. (1997). *A history of baptists in Yugoslavia 1862–1962*. Fort Worth: Southwestern Baptist Theological Seminary.

Aleksandra Đurić-Milovanović, Institute for Balkan Studies SASA, Belgrade
Mirča Maran, Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vršac

ETHNO-CONFESSIONAL PERMEATIONS AT THE BORDER: ROMANIANS IN THE MUNICIPALITY OF VRŠAC

Summary

As one of the most important economic, administrative, cultural, educational, and religious centers of Banat, Vršac is the environment in which the influences of different cultures, religions, and languages are intertwined. Vršac is the seat of the homonymous border municipality, which consists of 24 inhabited areas, with a total of 54 369 inhabitants. In terms of ethnic structure, based on the 2002 census, the most numerous were Serbs (39,418 or 72.5%), followed by Romanians (5,913 or 10.87%), Hungarians (2,819 or 4.81%), Romany (1,186 or 2.18%), Macedonians and Croats (1%), and others (7%). In addition to the above, the introductory part of this article gives details of the World War II census, from which demographic trends and changes in the ethnic structure of Vršac can be monitored. What contributes to the rich diversity is the presence of various confessional communities, namely: Orthodox, Roman Catholic, Uniate (Greek-Catholic), Methodist, Nazarene, Adventist, Pentecostal, and Baptist. After reviewing the current state of the religion of the Serbian majority community and the ethnic minorities, special attention is given to the most numerous ethnic group – Romanians. Although they are mostly Orthodox, the Romanian community is a very good example of the religious diversity within a single, seemingly mono-confessional, ethnic group. Thus, in addition to the Orthodox Romanians, in the municipality of Vršac there are Romanian Greek-Catholics, Nazarenes, Baptists, Adventists, and Pentecostals. The results of the qualitative research presented in this paper show that neo-Protestant communities are present in all the places with Romanian population. In the town of Vršac, neo-Protestant communities are ethnically mixed and most of them consist of Serbs and Romanians. Although certain communities have a historical continuity from the late 19th century (Nazarenes and Adventists), most of the communities were established in the last few decades (Baptists and Pentecostals). The emergence of these communities has also influenced the creation of new interfaith relations between traditional and non-traditional communities. Although there is no official dialogue between the representatives of religious communities (priests and pastors) in the local community, there are contacts between believers, especially in the rural areas. The recorded positive examples of interfaith cooperation

are related to the cooperation between the Orthodox and Greek Catholic Romanians, on the one hand, and the cooperation of the neo-Protestant communities between themselves, on the other hand. Negative marking of neo-Protestants in this environment is often expressed by use of the term sectarians, which symbolically represents the attitude of the society towards small religious communities.